

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON : 220-400

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT
A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DÍJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXIX. ÉVFOLYAM

4. SZÁM

1943. ÁPRILIS

HATTYÚ.

Az állatkerti IX. fényképpályázaton II. díjat nyert kép.

Zorándy Emil dr. felvétele.

TARTALOM:

Wagner János dr.: A Gyergyói-hegyekben.

Ubrizsy Gábor dr.: Újabb kutatások a növények
légköréről.

Kolosváry Gábor dr.: A bálnakullancs.

Rövid közlemények.

Állatkerti hírek.

Láng Rezső: A cinkecsárda.

A GYERGYÓI-HEGYEKBEN.

Írta : Wagner János dr.

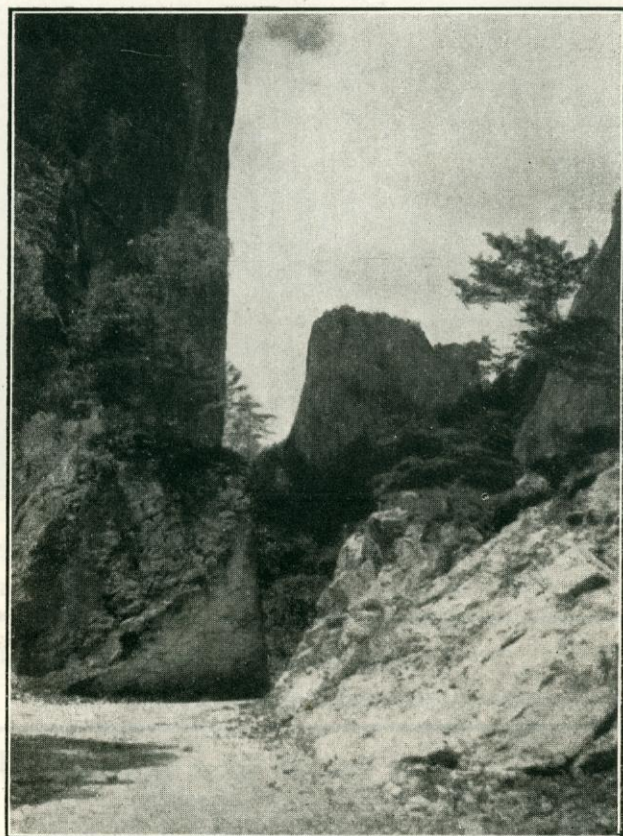
Erdély, az ország természeti szépségeiben egyik leggazdagabb része, egy évezreden át hazánk keleti védőbástyája volt. Csodálatosan szép hegyvidéki tájak, égbenyúló havasok, komoran sötétlő fenyőerdők és vidáman csacsogó hegyipatakok fogadják az érkezőket, akik ezerszámra keresik fel nyaranta a »keleti Svájcot«. A sok látnivaló, helyi nevezetesség, népi tarkaság és természeti ritkaság a fürdőző nyaraló, a sportember és a természetjáró érdeklődését egyaránt leköti. Kiki megtalálja ott azt, amit keres, mondják a kirándulásvezetők, s bizonyára igazuk van, mert a csodálatosan változatos tájak a legkülönbözőbb igényeket is kielégítik.

Páratlanul szép a Békás-szoros, a Gyergyói-hegyvidék leghíresebb kirándulólhelye. Ez a fenségesen komor, hét kilométer hosszú sziklaszurdok helyenként Coloradó függőleges sziklafalaktól szegélyezett völgyeire emlékeztet. A szoros sziklafalai 150—200 méter magasra nyúlnak és helyenként olyan ijesztően összeszűkülnek, hogy csak félelemmel vegyes csodálattal szemlélhetjük a természet e nagyszerű alkotását. A Békásszoroshoz legkönnyebben Gyergyószentmiklósról mehetünk. Ma már kényelmes társasgépköcsi viszi az utast a 26-kilométeres úton, ősfenyveseken át a Gyilkos-tóhoz és a Békás-szoroshoz. A hatalmas kocsni lassan, óvatosan halad a hosszú kanyargós úton egyre magasabbra. Közben a körkép mindjobban kiszélesedik és elénk tárul a Gyergyói-hegység mézskövonulatának minden vonzó szépsége. Jobbra a Lóhavas meredek oldala tűnik fel, előttünk a Kis-Cohárd és a Nagy-Cohárd jelzi az utat, a háttérben pedig a Fekete-Hagymás ijesztő tömege mered elénk. Az út végére érve, megpillantjuk a Gyilkos-tó komor, sötét vizét. Mint valami ősvilági állat csontváza, úgy ágaskodnak ki belőle a hajdani erdő félig elmerült fenyőóriásai. Helyenként annyira ellepik a tavat, hogy nem tanácsos benne fürdeni. Igaz, hogy az ezer méternyi magasságban fekvő tó hideg vize nem igen csábít fürdésre. A horgászok is szívesen felkeresik és halaink fejedelmére, a sebes-pisztrángra horgásznak benne. Hal a tóban mindig bőven akad, kedvező időben napi két-három kiló pisztrángot emelhetünk ki a sötét habokból. A Békás-patakban is sok a pisztráng és többször láttam, hogy a bivalyos szekér mellett ballagó parasztok korszerű, legyezőhorgászatra alkalmas készüléggel emelték ki hegyi patakjaink nemes lakóját.

A Gyilkos-tó nyaralótelepétől csak néhány percnire van a Békás-szoros bejárata. Hatalmas sziklafalak közé jutunk, párás, nedves levegő csapja meg arcunkat, és a szűk szorosban rohanó patak állandó zúgásának sokszoros visszhangja folyton fülünkbe zsong. Csepeg a víz a sziklákról mindenfelé, és ha ebben a nedves környezetben figyelmesen körülnézünk, sok olyan állattal ismerkedhetünk meg, amelyet más tájakon hiába keresnénk. Az egyik hasadék szélén kecses, gyíkszerű állatot pillantunk meg. Kissé hasonlít a foltos-szalamándrához, de mégsem az. Puha bőre felül olajzöld vagy sötétebb barna, hasoldala narancssárga. Apró kis szemével élénken, szinte barátságosan pislog felénk. A kis állat mindössze nyolc-tíz centiméter hosszú. Könnyen megfoghatjuk, nem tud gyorsan szaladni, de talán nem is gondol menekülésre. Ez a kedves kis jószág a kárpátigöte (*Molge Montandoni Blgr.*), Erdély állatvilágának egyik nevezetes képviselője. *Boulenger* belga állatbúvár 1880-ban fedezte fel és írta

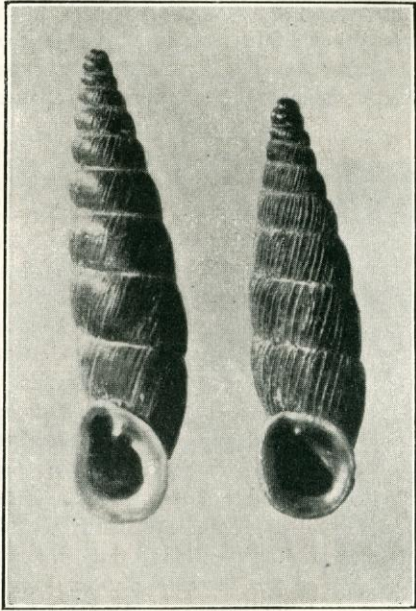
le a romániai Brosteni közeléből. Azóta az erdélyi Kárpátok több pontján is megtalálták. Igazi hegyvidéki állat, a hegyek lábától sohasem távozik el messzebbre. Rendesen tavasszal párzik, a Gyilkos-tó sekélyebb részeiben és az apróbb pocsolyákban ilyenkor szinte hemzseg a sok úszkáló göte. Május első napjaiban nászuk befejeződik, a peték lerakása után a vizet elhagyják és attól fogva kövek, haraszt és korhadó fatörzsek alatt élnek. Az őszi esős időben azonban ismét a vízzel megtelt pocsolyákba és tavakba vándorolnak, ott beássák magukat az iszapba és téli álomra térnek.

E vidék másik nevezetessége a csigák osztályába tartozik. A Békás-szoros víztől csepegő nedves sziklafalain ugyanis tömegesen él egy karcsú, megnyúltházú, barnásibolyaszínű kis csiga, a magyar állatvilág egyik legsajátosabb, legjellemzőbb képviselője. Ez a csiga, amelyet a tudomány *Alopia glauca Bielz* néven ismer, fajrokonaival együtt — a tudósok több mint száz különböző alakját írták le — úgyszólván csak az erdélyi Kárpátokban él, s ott a mézsközsíklák ismert lakója. Alopiaiák másutt sehol a világon nem élnek, Erdélyben azonban olyan változatosak, annyi fajra és fajváltozatra szakadtak szét, hogy távoli országok ismert tudósai is tanulmányozták kialakulásukat és elterjedésüket. A Gyergyói-havasokban főképen az *Alopia glauca* nevű faj terjedt el. Ez található meg a Nagy-Hagymáson, az Öcsémen, az Egyeskönn, a Kis-Cohárdon és a Békás-szorosban is. A szoros elején símaházú alakok élnek, a szoros vége felé, ahol a »Pokol« nevű szurdok kezdődik,

Részlet a Békás-szorosból az Oltárkövel. Sziklalakó csigák ismert termőhelye. Wagner János dr. felvétele.

az állatok háza bordázottá válik. Ezt a bordázott alakot régebben *Alopiá latens* néven más fajnak tartották, ma azonban már tudjuk, hogy a törzsfajjal az átmeneti alakok egész sora kapcsolja össze. Természetesen még ma is rejtély, hogy az ugyanolyan körülmények között

Az *Alopiá glauca* és a var. *latens* nevű sziklalakó csigák $3\frac{1}{2}$ -szeresen nagyítva.
Rotarides Mihály dr. felvétele.

élő csigák közül miért bordás az egyik, és miért síma a másik háza. Mindenütt a mészkősziklák nedves falain fejükkel fölfelé csüngnek. Silány táplálékuk a sziklán tenyésző alsóbbrendű növényi szervezetek.

A Békás-szoros közepén az Oltárkő hatalmas sziklaszála mered égnek. Ijesztő csúcsát nem egy hegymászó megkísérelte már elérni, de eddig csak három vállalkozó jutott fel a szédítő oromra. A többi visszafordult vagy lezuhant. A Gyilkos-havast vagy a Kis-Cohárdot sokkal

könnyebb megmászni, ezekre elég kényelmes, kígyózó gyalogösvényt vezet. Alsó részükön sötét fenyőerdőben haladunk, tetejük azonban kopár, sziklás, és remek a kilátás róluk. Június elején tömegesen virít rajtuk a rutén-nőzirom (*Iris ruthenica*). A Kis-Cohárd tetején valóságos gypet alkot ilyenkor a tömérdék bársonylila virág. Már komolyabb felkészültséget igényel a csaknem kétezer méter magas Nagy-Hagymás vagy az Öcsém megmászása. Aki teheti, okvetlenül gyalogoljon fel ezekre a páratlanul szép mészkőhavasokra is.

A Békás-szoros kanyarogva lejt a határ felé. Helyenként kitér, és szárazabbá, naposabbá válik. Ilyen helyeken az állati élet is elevenebb. A patak fölött a vízirigó szárnyal alacsonyán surranva, a parton pedig a hegyibillegető (*Motacilla c. cinerea* Tunst.) varázsol életet a tájba. Ez a gyönyörű kis madár, a székelyek »leányka madara« még a barázdabillegetőnél is kecsesebb. Ottlétem alkalmával éppen költött, fészket könnyű volt a meredek part kövei között felfedeznem. Messzelátómmal az öregeket és a fiókákat egyaránt jól megfigyelhettem, de azok is rögtön észrevettek engem, és csak igen óvatosan, kerülő úton közelítették meg a fészket. A szülők naponta néhányszázszor repültek oda-vissza a fészek és a patak széle között. Alig lehet a hegyibillegetőnél kecsesebb, vonzóbb madarat elképzelni, amikor a patak partja mentén lépeget vagy belegázol a sekély vízbe és gondosan ügyel, hogy valamilyen képen be ne mooskolja magát.

A Békás-szoros végének »Pokol« a neve. Ez a legszebb, de egyúttal legfélelmetesebb része. Ezen túl kezdődik Gyergyóbékás, az utolsó község Románia felé. Határában cseppkőbarlang van, de akad ilyen másutt is bőven. A barlangok közül néhányat csak az erdészek és a hegyi pásztorok ismernek. A Kupás-völgy egyik barlangját magam is megnéztem, s benne nagy örömmre medve csontvázára akadtam. Sajnos, kellő felszerelés híján a csontokat egyelőre a barlangban kellett hagynom.

Aki valaha Erdélyben járt, mindig visszavágyódik oda. A páratlan természeti kincsek lenyűgöző hatása alatt különösen a természetvizsgáló emlékszik a Székelyföldön töltött napokra.

ÚJABB KUTATÁSOK A NÖVÉNYEK LÉGKÖRÉRŐL.

Írta: Ubrizsy Gábor dr.

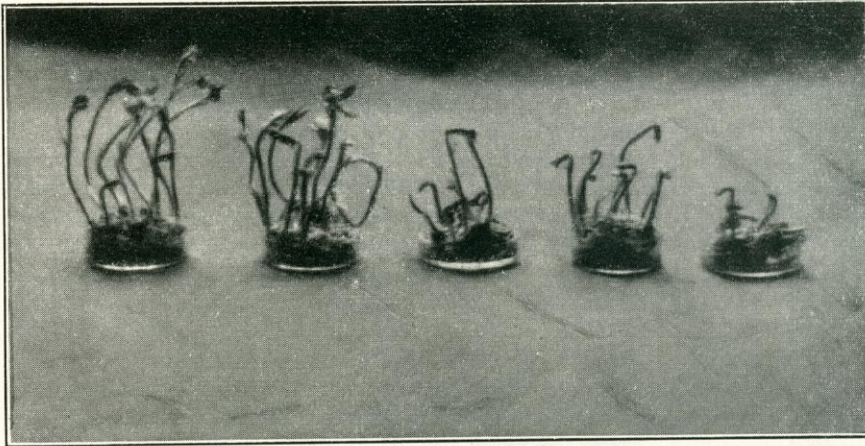
A növényi társulást a természettani környezet sajátosságain felül a társuló növényegyedeknek közösségi kapcsolatai határozzák meg. Hogy a növények körében ilyen társadalmi, közösségi kapcsolatokat mit értünk, azt eddig alig tudtuk meghatározni; de hála az újabb kísérleti növény-társulástani irányzatnak, ma már sokkal közelebb jutottunk e kérdés megértéséhez. *Molisch*, *Botjes*, *Denny*, *Miller* és mások vizsgálataiból tudjuk, hogy minden növény teste egész felületén, valamint szerveiből különféle vegyi anyagokat választ ki, ezek a növény környezetében szétoszolnak és a növényegyed sajátos és egyéni légkörét teremtik meg. Ezek a vegyi anyagok voltaképpen háromfélék; lehetnek légneműek, gázalakúak, például etilen, acetilen, propilen, széndioxid és szénmonoxid, vagy igen könnyen illékonyak, úgynevezett terpének, vagyis illóolajok, lyenek a virág- és levélvadászok, végül a gyökér jel-

lemző vegyi sugárzásai, gáznemű anyagok, például széndioxid, bizonyos savak és hasonlók. A növényegyedeknek ez az egyéni, sajátos légköre nem véletlenül és nem céltalanul keletkezik, mert miként a kísérletek elárulják, benne más növények fejlődése és tenyészése mindig jellemző, mégpedig vagy kedvező, vagyis a rendesnél jobb, vagy kedvezőtlen, vagyis a rendesnél rosszabb.

Hogy a növényeknek, és a növényi szerveknek is (a gyümölcsnek, levélnek, virágnak, hagymának, gumónak, gyökérnek) van bizonyos gáznemű és más anyagokból való »légköre«, azt minden valamire való növény-tani kézikönyv eddig is tudta, hiszen a csírázás, az áthasonítás jelenségeit bizonyos értelemben ebbe a körbe kell utalnunk. De ennek élettudományi, sőt társadalmi jelentőségét még nem sejtették. Elsősorban a gyakorlati élet megfigyelései keltették fel egyes

éberszemű és éberszellemű kutatók figyelmét emeleinte élettudományinak gondolt kérdéscsoport iránt, amely később társadalomtani irányba terelődött. E kutatók közül különösen *Molisch* igen sok és alapos tanulmányt szentelt ennek a következményeiben egyre növekvő fontosságú kérdésnek.

Molisch 1937-ben megjelent és egyben utolsó könyvében (»Der Einfluss einer Pflanze auf die andere«) történeti áttekintés van a növényi légkörrel foglalkozó kísérleti kutatásokról, és saját megfigyeléseit is

Lóbab saját, hagyma, körte, birsalma és alma légkörében csíráztatva.
Ubrizsy Gábor dr. felvétele.

ismertetve, a jelenlegi felfogás mellett foglal állást. Nagyon egyszerű, mégis tanulságos példákat sorol fel annak bizonyítására, hogy a növények egymásra hatást gyakorolnak, ez a hatás közösségi és olykor el nem hanyagolhatóan jelentős.

Molisch például az alma légkörében borsó- és bükkönymagvakat csíráztatott és látta, hogy azok eleinte az ellenőrző kísérleti példányoknál gyorsabban, később, amikor a hatás tartóssá vált, egyre gyengébben fejlődtek, majd a fejlődésben egészen visszamaradtak. Ugyanakkor a hajtások vastagodását figyelte meg. Az alma, a hagyma, a paradicsom, a dinnye, a tök légköre a legtöbb növényen, például a burgonyán epinasztiát, vagyis hajtásgörbülést váltott ki. Az alma légkörében azonban egy borsócsérjén (a *Caragana arborescens*-en) lombhullás is jelentkezett.

Molisch-on kívül sok más kutató is nagy lelkesedéssel foglalkozott a növényi légkör kérdéseivel, közülük talán *Madaus* érte el a legfeltűnőbb eredményeket. Megállapításai már nemcsak az egyéni légkörre, hanem a légkör közösségi társulási jellegére és szerepére is utalnak. *Madaus* a figyelmet arra is felhívja, hogy a növények a természetben nem egyedül élnek, hanem mindig társulásban, még a mesterségesen művelt bűzatábla, burgonyaföld is ilyen, ezért a közösségi, társadalmi életben egyéni légkörüknek is kell, hogy valamilyen szerepe legyen. Szerinte a társuló növények között három eset lehet; kölcsönös közelségük kedvező, kedvezőtlen vagy közömbös. Főképpen a gyökérváladékokból keletkező, úgynevezett talajlégkör irányító hatására vonatkozó nagyon sok kísérlete számos ponton fellebbentette a fátyolt a növényi együttélés jelenségeinek közösségi vonatkozásairól. Hatásos és ötletes példákban szemléltetően tárja elénk a növények »barátságát és ellenszenvét« bizonyító tény,

amikor olyan növényeket társít, amelyek egymás légkörében ki sem csíráznak, vagy ha csíráztak, nem fejlődnek tovább.

Magam is foglalkoztam hasonló kérdésekkel és sokat kísérleteztem bizonyos növényi részek egyéni légkörének és a társuló növényfajok közösségi légkörének tisztázása, illetve megvilágítása céljából. Mint érdeklődésre érdemesebbet említem meg kísérletsorozatomat a lóbabbal (*Vicia faba*). A kísérlethez azonos feltételeket (légtér, hőmérséklet, nedvesség, magmennyiség, leolvasási idő és más hasonló) biztosítottam, majd tíz-tíz szem lóbabot csírázás céljából kvarchomokkal töltött Petri-csészékbe tettem és a csészéket alma, körte, paradicsom, hagyma, birsalma, paprika, egy penészgomba (*Penicillium crustaceum*), burgonya és mohagyep (*Hypnum cupressiforme*) környezetébe állítottam. A csírázástól számított tizenöt napig milliméterekben leolvastam a növekedés mértékét és megjelöltem a növekedés gyorsaságát. Az eredményeket a bemutatott kép is jól szemlélteti; jól látható, hogy a csíranövénykéek fejlődése az ellenőrző, rendes körülmények között élő kísérleti példányokénál jóval csekélyebb. Az alma légkörében például tizenöt nap alatt

a lóbabcsíra csak húsz millimétert, az ellenőrző kísérleti példány ugyanannyi idő alatt százharminc millimétert nöött. A kísérlet tanúsága szerint ugyancsak gátlóhatású volt a paradicsom (52 mm), a körte (62 mm), a birsalma (68 mm), a paprika (83 mm), a burgonya (91 mm) és a mohagyep (90 mm) légkörének közelsége, viszont a penészgombáé határozottan serkentőhatású volt (140 mm). A serkentő és gátló hatást mindenesetre az etilénnek kell tulajdonítanunk, erről már *Pickering* és *Crocker* is megállapította, hogy növényi hormon, mégpedig növekedési hormon jellege van, és hatása természetesen függ az adagolástól. Az adag mértékének szerepére vonatkozóan megemlítem, hogy fokhagyma és vöröshagyma préselt nedvének, olajának és ép hagymáknak légkörében szegesledneket (*Lathyrus sativus*) neveltem, a lednek mind a két hagymaolaj tömény légkörében nehezen indult csírázásnak, illetve a csíráállapotnál tovább nem is jutott, ellenben az illető szervek hígabb légterében az ellenőrző támpéldányhoz viszonyítva sokkal jobban tenyészett. Ha a hagymaolajat hígítottam, a hatás egyre javult, egyhuszadszoros hígításban már megközelítette az ép hagyma légkörének hatását.

Elképzelhető, hogy olyan zárt és valamennyire elhatárolt légterű társulásokban, amilyenek az erdők, a rétek, a nádasok és hasonló, a növények jellemző és jelentős élettudományi kisugárzása, amelyből az egyéni légkör is születik, a társulásban szomszédosan élő fajokra nem lehet közömbös. A társadalmak kialakulásában tehát az egyes fajok közösségi kölcsönhatásukkal szabályozzák egymáshoz való viszonyukat és társulási igényüket.

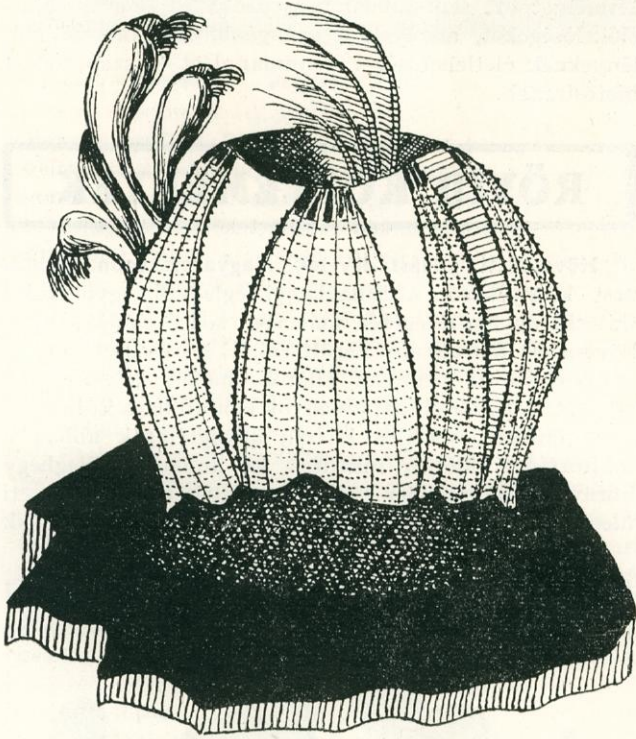

A BÁLNAKULLANCS.

Írta: Kolosváry Gábor dr.

A bálnák, e hatalmas tengeri emlősállatok iránt mindig és mindenütt nagy volt az emberek érdeklődése. Az északi és a déli hűvös világtengerekben élnek. Bár hazájuk messze van tőlünk, sok más nagy fenevaddal együtt mégis kedvencei a népszerű természettudományos irodalmat kedvelő közönségnek.

Az olvasó a hozzánk közelebb élő állatok külső élősködőről egyet-mást már tud. A kutya, az őz és a szarvas kullancsa, a baromfi óvontagja, a különféle tetű, sőt

Coronula diadema a bálna bőrén (a bőr feketén van ábrázolva). A hordóalakú mészhéja baloldalt *Conchoderma*-k tapadtak. A szerző rajza.

az úgynevezett pontytetű is közismert. Bizonyára mindenki sejti azt is, hogy a nagy ragadozóknak és a vastagbőrűeknek is vannak kellemetlen külső élősködői.

Ám eddig mindenki csodálkozott, amikor a bálnák »kullancs«-áról beszéltem. — Hogyan? — kérdezték. — A tiszta tengervízben is vannak olyan külső élősködők, amelyekhez hasonlók a szárazföldi állatok bőrén csak a meg nem felelő tisztálkodás esetében szaporodnak el?

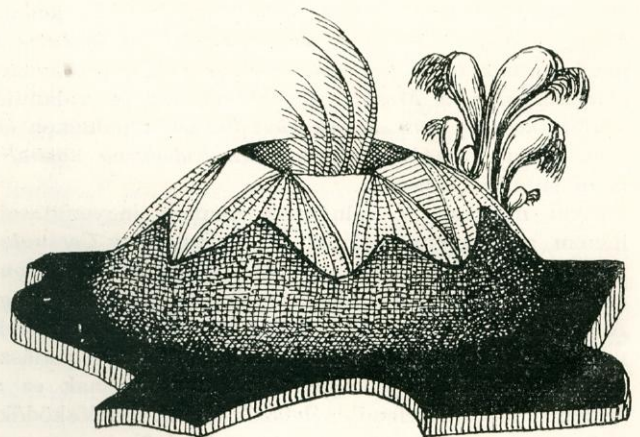
Erre a pontytetűt példáztam. — Igen ám — feleltek — édesvízeinkben, tavainkban, folyóvízeinkben sok szenny úszkál, a halak lehetnek tetvesek. De a tiszta tengerben? Hogyan lehetséges? Valóban van a bálnáknak kullancsa, akár az elhanyagolt ebeknek s a koszos tyúkólak szárnyas lakóinak?

Valami parányi okfejtés kicsendül ezekből az avatatlan ellenvetésekéből. A dolog azonban mindjárt érthetőbb, ha meggondoljuk, hogy a »bálnakullancs« csak névleg az, mert élettanilag nem hasonlítható például a gondozatlan állatok bőr-, bunda- és az ember bőr- és ruhatetveivel. Tetvekké azért példálózunk, mert a bálnakullancs másik magyar neve »bálnatetű«.

A bálnakullancsnak gazdája közérzetéhez tulajdonképpen kevés köze van, szállásadójától mégsem választható el. Vérért nem szívja, mozgását nem gátolja, nem öli meg, betegséget sem okoz neki, mégis igen nagy haszna van abból, hogy a bálna bőrén megtelepszik és tovaviteli magát a tengerek birodalmában. Amolyan ingyenutas, nem adózik, jegyet nem vált, mégis szakadatlanul utazik. De az is biztos, hogy arról a »hajó«-ról, amelyre egyszer felszállt, soha többé le nem szállhat. Utazása csak akkor szakad meg, amikor megöregszik vagy ha gazdáját a halászok hajójuk fedélzetére húzzák.

A »bálnakullancs« tehát tulajdonképpen nem kullancs. Ízeltlábú ugyan, de rák. Tengeri rák, tudományos néven kacslábúrák (*Cirripedia*). Pontosabban a koronás kacslábúrák (*Coronula*-k) csoportjába tartozik. Az állat puha teste fejjel lefelé, tehát fordított helyzetben, tetszetős, gömbölyded, elefántcsontszínű mésztokban van. Hímnős. A megtermékenyített petékből szabadonúszó apró, úgynevezett *nauplius*-lárvák kelnek ki. Ezek a lárvácskák bizonyos idő múltán átalakulnak és a bálnák bőrén mint *cypris*-lárvák telepednek meg. Maguk körül sietve mésztokot fejlesztenek és bálnakullancssá fejlődnek. A megtelepedés helyéről nem szabadulhatnak. Az állat növekedésével a mésztok is növekedik, akár a csiga héja. Egyre nagyobb lesz, míg csak gyermektenyérnyivé nem fejlődik. A mésztok a bálna bőrén meglehetősen mélyen beágyazódik, sőt a bőr hámrétege a mésztokra rá is nő. A mészház felső részén kerek nyílás van, ebből az állat fölfelé irányuló kacslábait kidugdossa. E lábaival a vízben lebegő apró élőlényeket házába hajtja és elfogyasztja. A meg nem emészthető anyagokat, valamint a hímivarsejteket ugyancsak a mésztok nyílásán üríti ki a tengerbe. A hímivarsejtek a szomszédos állat házána nyílásán behatolnak, s annak a petéit megtermékenyítik. A lárvák a mésztokban fejlődnek ki, s amikor elég érettek ahhoz, hogy a tengervízben önálló életet kezdjenek, kirajzanak.

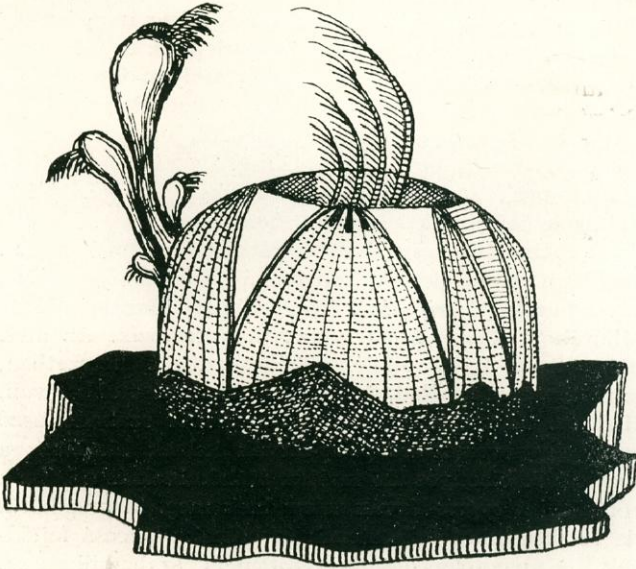
Az 1938/39-es évek német bálnavadászatainak *Coronula*-anyagát átvizsgáltam és feldolgoztam. A bálnakullancsnak három faja, a *Coronula diadema*, a *Coronula reginae* és a *Coronula complanata* közismert. Az első hordóalakú és a leggyakoribb. A második a gömbfelületnek egynegyede, vagyis kerek mellalakú, a harmadik,

Coronula reginae a bálna bőrén (a bőr a rajzon fekete). A héjon jobboldalt *Conchoderma*-k láthatók. Fönt, a héjnyíláson kinyúlnak a kacslábak. A szerző rajza.

a legritkább, hengerded. Színük fehéressárga, nagyságuk változó. A *Coronula diadema* olykor egy deciméter magas, a *Coronula reginae* pedig az ötpengősnél is nagyobb átmérőjű lehet.

A bőr felületében igen erősen tapadnak meg. Kiszedésük alkalmával a gyűjtő egy darab bőrrészlettel együtt

A henger alakú *Coronula complanata*. Baloldalt megtapadt *Conchoderma*-k. Főnt, a nyíláson kidugott kacslábak. A szerző rajza.

vágja ki őket. A vizsgáló elé az anyag tehát ilyen bőrdarabokkal együtt kerül.

A kiszedéshez a bőrből meglehetősen ügyesség szükséges és erős ujjak kellene. Ha sikerült az állatot kivenni, héjának recés lenyomata a bőrfelületen marad. Ez a bélyegző nyomához hasonlít. A bálna bőre a vizsgáló ujjait néhány napra kellemetlenül megszagosítja. Ugyanis annyira tele van zsiradékkal, hogy szesztartósítást ellenére bőven jut belőle az ember ujjára.

Bár a bálnakullancs a gazdaállatnak nem okoz nagyobb kellemetlenséget, mégis megesik, hogy puhább testrészekre, például az ajkakra tapad. Onnan a gazda kellemetlen bosszantóját csak ledörzsöléssel tudja eltávolítani.

A bálnakullancs néhány évig él. Leginkább a déli tengerekben otthonos. Az ott elejtett bálnák nagyon fertőzöttek. Egy-egy bálnán olykor százával vannak *Coronula*-k.

A *Coronula diadema* a *Megaptera versabilis*, *nodosa* és *boops*, továbbá a *Physeler macrocephalus* és *catodon* nevű bálnákon, a *Coronula reginae* pedig a *Physeler macrocephalus*, a *Megaptera boops* és *nodosa*, valamint a *Balaenoptera musculus* és *physalus* nevű bálnákon él. A *Coronula complanata*-t csak az *Eubalaena australis* nevű bálnáról ismerjük.

Ám nemcsak a bálnáknak vannak ingyentusai, hanem az ingyentusoknak is. Valamennyi *Coronula*-fajon a rokon, de nyeles kacslábúrák közül a *Conchoderma virgata* és *aurita* nevű faj telepszik meg. A bálnák tehát egész kis társaságot szállítanak, cipelnek magukkal és örökös vendégeiket egyre más vadászterületre viszik. A kacslábúrák eme fajainak ez a legfontosabb és legelemibb életszükséglete. Térélszükségük. Folyton változó, nagy vízre van szükségük.

Az *Eubalaena australis* nevű bálna bőrében másfajta »kullancs«-okat is találunk, mégpedig gyűrűs, csőházban

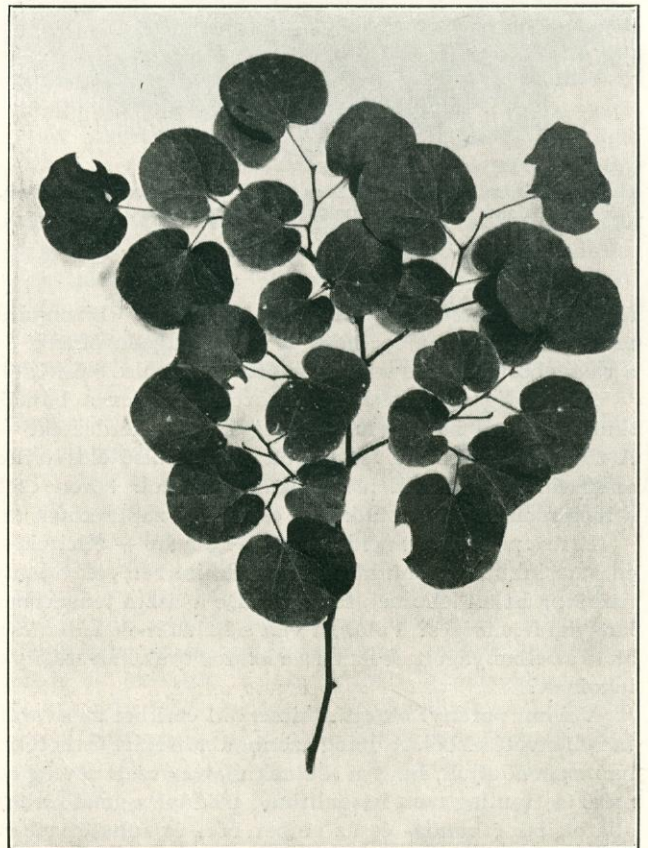
lakó kacslábúrákat, ennek tudományos neve *Tubicinella maior*. Ez a faj mélyebben fészkel be magát gazdája bőrébe. Hasonló hozzá a *Xenobalanus globicipitis* nevű kacslábúrák, ez a delfinekre is rátapad (*Delphinus melas* és *delphis*). Felkeresi még az *Orcinus orca*, a *Pseudorca crassidens*, a *Globicephala malaena*, a *Grampus griseus* és a *Tursiops catalanica* nevű delfineket is.

A *Cryptolepas Rachianecti* nevű bálnakullancs a meleg tengerek kedvelője. Ezért bálnákon ritkábban található. *Pilsbry* főképpen a szürkebálnáról említi, de a többi faj bőrében is él.

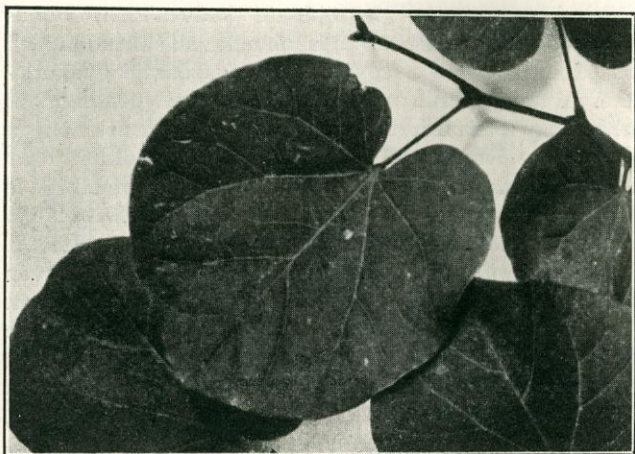
Hiába olyan tiszta tehát a tenger vize, *Poseidon* és *Thetis* óriási birodalmában, enyhítő hullámai és hajjai között hiába fürdik a bálna állandóan, a könyörtelen természet ott sem kíméli meg azokat a tehetős állat-előkelőségeket, amelyek a gyengébb, alsóbbrendű élőlényeknek életlehetőséget, fennmaradást és szaporodást biztosítanak.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Kövesedett Júdásfa-levellek Magyarországon. Budapest környékéről, a csillaghegyi téglavető úgynevezett »kiscelli agyag«-rétegéből már igen sok és értékes megkövesedett maradvány került elő. E kövesedett maradványok között nemcsak állatok, hanem növények is vannak. A növényi maradványok előfordulása különösen azért érdekes, mert a kiscelli agygrétegek abban a földtörténeti időben rakódtak le, amikor Csillaghegy környékét még tenger borította. Tehát ebből a tengeri üledékből kerülnek ma napvilágra a szárazföldi növények

A Júdásfa (*Cercis siliquastrum L.*) ága a fővárosi Erzsébet-térről.

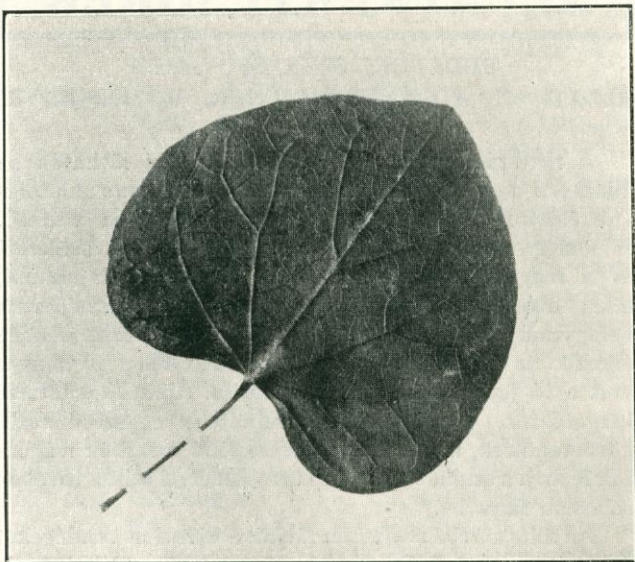
Cercis siliquastrum L. ágrészlete a fővárosi Erzsébet-téren.

maradványai is. Bizonyára e tengert környező szárazföldről és a szigetektől sodorta a szélvihar és a folyók hordaléka a növényeket a tenger vizébe. Sőt a tenger árja még távolabbi vidékekről is hordhatott növényeket oda, ahol azután a tengeri állatok, a csigák, a kagylók, a halak társaságában a szárazföldi növények is, tehát minden együtt a tenger iszapjába temetődött. Az állati és növényi maradványokkal együtt az iszap és a homok rétegenként rakódott a tenger fenekére, s a fölötte lévő vízoszlop évezredekig tartó hatalmas nyomása e maradványokat a külvilágtól elzárt területen megkövesítette.

Ezek, a kiscelli agyagba zárt növények ma a legtekintetesebben megtartva, kerülnek ismét a föld színére és ezekből az ősmaradványokból következtethetünk az akkori szárazföld növényvilágára, éghajlatára és a partvidéknek a távolabbi szárazfölddel való összefüggésére.

Csillaghegy kiscelli agyagrétegéből az ősi Júdásfa levelei is napvilágra kerültek. A Júdásfa (*Cercis siliquastrum* L.) elnevezést azért kapta, mert a legenda szerint Júdás ilyen Cercis-fára akasztotta fel magát.

A Júdásfa hazánkban ma már vadon nem fordul elő. Díszfának azonban ültetik. Európa déli részében, az Adria északi partjain vagy Franciaország déli vidékein, Ázsia középtáján, Japánban és Észak-Amerikában a Júdásfa még ma is vadon él. Nazarethtől nyugatra az

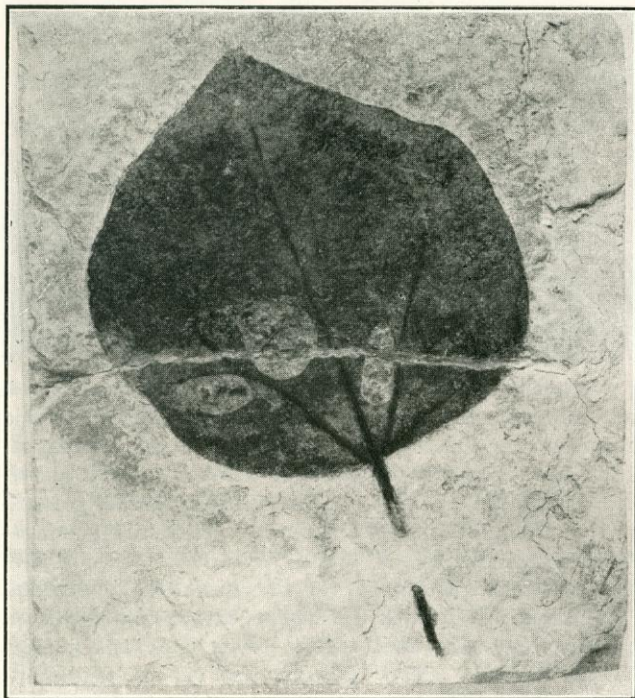

A ma Észak-Amerikában vadon élő *Cercis canadensis* L. levele.

erdőkben is találunk még ritkán egy-egy példányt, ezek azonban már csak kisméretű fák. Palesztinában a Júdásfát ma »chezrik« néven ismerik.

A Júdásfa egyébként nyolc méter magasra is megnő és igen szép vörös ágai vannak; ezeket az aszталosok és esztergályosok szívesen munkálják meg. Csersavtartalmáért is értékelik. Hosszúnyelű lomblevelei majdnem szívalakúak, csak a levél alapja emlékeztet a vese alakjára. A levelek aránylag nagyok, kilenc-tizenkét centiméter hosszúak, gyógyszerartalmúak; salátának készítik el, azért »salátafának« is nevezik. Virágai rózsaszínűek, két centiméter hosszúak. Hüvelytermésük lapos és megérve vörösésbarna. A hüvelyben vannak a lencsére emlékeztető magvak, csak valamivel nagyobbak, igen kemények és barnák.

A Föld történetének harmadkorában a Cercis-fajok még igen sokféle éltek a Földön. Erről a Föld legtávolabbi

Ősi Júdásfa levele (*Cercis parvifolia* Lesqu.) Csillaghegyről.

részéről előkerült kövesedett maradványaik tanuskodnak. Ilyen maradvány a *Cercis parvifolia* Lesqu. is Csillaghegyről. E faj tulajdonképpen legközelebbi ma élő rokona a *Cercis canadensis* L., ez ma Észak-Amerikában még vadon él. Sőt lehetséges, hogy Olaszországban, Franciaország déli részében vagy Spanyolországban az egyes ma is vadon élő példányok valóban a földtörténet őskorából még ittmaradt késői hírmondók.

Abból, hogy a *Cercis parvifolia* Magyarországon, Budapest közvetlen közelében a földtörténet harmadkorában — az oligocénban — élt, s ma ezeket a fajokat csak Európa déli, tehát melegebb vidékein vagy éppen Ázsiában, Japánban vagy akár Észak-Amerikában találjuk meg, biztosan következtethetünk arra, hogy abban az időben még Magyarországon is sokkal melegebb éghajlat volt, mint ma. Ez az éghajlat hasonló volt ahhoz, amelyet ma Európa és Ázsia déli részében vagy Észak-Amerika atlanti partvidékén találunk, ahol ma a pálmák is virítanak. Ilyen pálmák éltek akkor még Csillaghegyen is, ahogyan az előkerült maradványok igazolják. Amikor az éghajlat hidegebbre változott,

ezek a melegebb és párásabb levegőt kívánó növények délebbre, melegebb vidékekre vándoroltak. Ez a vándorlás természetesen nem hirtelen történt, hanem hosszú évezredek lassú folyamánya volt.

Rásky Klára

Természetvédelem a főváros polgári iskoláiban. Korunk divatos jelmondatai között előkelő helyet foglalnak el a természet megismerésére, megszeretésére és megvédésére vonatkozók. A »Szeresd a természetet!«, »Ne bánts a természetet!« és hasonló szólások nemcsak elemi és igen szép emberi kötelességekre utalnak, hanem tennivalókra is figyelmeztetnek! Ma még sok emberben nem él az akarat a természet értékeinek tudatos megismerésére. Sokan nem ismerik azokat a kötelességeket, amelyekkel az ember a természetnek tartozik. Nem tudják, hogy a természet szeretete és állandó tanulmányozása a lelket a legnemesebb értékekkel gyarapítja. Akiből pedig ezek az értékek hiányoznak, élhet ugyan emberi életet, ezt az életet azonban igazi szépségek és örömök aligha töltik meg.

A kérdés jelentőségét a hatóság és a társadalom korán felismerte. Minden természetvédelmi mozgalom abból a feltevésből indul ki, hogy a legtöbb ember néz, de nem lát, tehát a természet szemlélésére és a vele való foglalkozásra kell az embereket nevelni. Felnőttekkel is nagy eredményt lehet elérni, hogy azonban valaki milyenné alakul, az főképpen attól függ, hogyan sikerült gyermekkorában irányítani.

A természetismertetés terén a családi nevelésen felül elsősorban az iskola működik eredményesen. Az élet-tudományi nevelés-tanítás gerince az a törekvés, hogy a gyermek a természet megnyilvánulásainak rendszeres, céltudatos megfigyelésével, tanulmányozásával tanulja meglátni a természetben a tökéletes egységet, egymásrataltságot és rendet, megszeresse mindazt, ami a »természet« gyűjtőnév alá tartozik, és lelki kényszerből gondoskodják a maga területén a természet értékeinek gondozásáról, megvédéséről. A tanítási órák lehetőségein felül még sok más alkalom is van e cél elérésére törekedni.

Lássuk, mit értenek »természetvédelem« alatt, milyen munkát végeztek a múlt iskolai évben a fővárosi községi polgári iskolák. Azért választottuk ezt az iskolafajt, mert a polgári iskola tanulóanyaga többnyire kispolgári, szegény családok köréből kerül ki, s az iskola nevelőhatása rendszeresen a gyermek egész jövőjének menetét meghatározza. Huszonnégy fiú- és huszónhét leányiskola évkönyvének adatairól számolunk be.

Meg kell jegyeznünk, hogy az évkönyvek — bizonyára helyszüke miatt — általában kevés helyet szenteltek a természetvédelmi munka ismertetésének. Kiváló a Mester-utcai községi polgári iskola részletes, valóban érdemes munkáról és eredményekről beszámoló jelentése. A többi iskola csak a fontosabb adatokat közli. Néhány iskola a munka célját is körvonalozza ezekben a meghatározásokban: »a természetvédelemre vonatkozó miniszteri rendeletek gyakorlati megvalósítása«, »tudatos természetkedvelővé nevelés«, »az élők világa iránti érdeklődés felkeltése«, »olvasás a természetben«, »esztétikai és hasznos értékek tudatosítása«, »gyakorlati ismeretek szerzése« és más hasonlóknak.

Minden iskolában elmélyült tevékenység nyomai találhatók. A munka azonban nem folyik egységes elvek szerint, ezt a célkitűzések különféle megfogalmazásai is bizonyítják, valamint az, hogy egyes iskolák természetvédelemről, mások viszont növény- és állatvédelemről beszélnek. Ennek oka bizonyára az iskolák természet-

védelmi szempontból legtöbbször kedvezőtlen, különböző adottsága. Csak három iskolának van élettudományi kertje, egynek telke, egynek pedig gazdasági gyakorlótere. A többi iskola meglepő ötletességgel gondoskodik arról, hogy a természettől elzárt fővárosi gyermek hogyan jusson a természettel kapcsolatba. A tanítási órák munkaalkalmait, a kirándulásokat és a »Madarak és fák napja«-t minden iskola jelentése megemlíti. Általában a madáretetők és madárodúk létesítése és gondozása a legnépszerűbb foglalkozás. Az egyik iskola hatvan madáretetőt, a másik pedig húsz madárodút létesített. Általánosan elterjedt az osztálytermek, folyosók díszítése virágokkal, sok iskola tanulóit pedig az udvart szegélyezik virágokkal. Az egyik iskolában minden osztálynak a tanulóktól gondozott külön virágágya van. A faápolás és az ezzel kapcsolatos rovarirtás és hernyózás is kedvelt foglalkozás. Az egyik iskolában a tanulók között százhusz gyümölcsfacsemetét osztottak ki. Ahol hely van, ott a konyhakerti és más (különösen olajos-) növényeket rendszeresen termesztik. Egyik-másik iskolában különféle gyűjteményeket állítanak össze, akváriumokat gondoznak. Sok iskola tanulóit tudományos előadásokat hallgatnak, szakkönyveket vásárolnak és olvasnak, magángazdaságokat látogatnak és tanulmányoznak.

Néhány iskola azokról a hatásokról és különleges munkaalkalmakról is megemlékezik, amelyek a természetvédelmi tevékenység nyomában járnak. Az egyik iskolában állat- és madáretető-egyesületet, egy másikban természetjáró-egyesületet alapítottak. A természet tanulmányozása sok iskolában fellendítette a festészetet, a faszobrászatot, a fényképezést. Néhány iskolában még ipari és kereskedelmi tevékenységre is volt a tanulóknak alkalmuk.

A munkáról adott kép nem teljes, hiszen a jelentések sem teljesek. Akármennyit tesznek az iskolák tanulóit a természet megismerése, megszerettetése és megóvása érdekében, ne feledjék, hogy még többet kell tenniük! Ma, a nemzeti megújulás idején, a lehető legtöbb értékkel kell a magyar lelkeket telíteni! Aki ismeri és szereti a természetet, az derék ember, a hazának pedig sok erős és derék emberre van szüksége!

Réhelyi Oszkár

ÁLLATKERTI HÍREK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

A tőkésrécék időszakonként tömegesen láthatók az állatkerti nagytagon. Kedves, vidám, fürgé mozdulataikkal élénkítik a tó világát. Számuk nagyon változó. A meleg évszakokban csak az állatkertben született és a megnyesett szárnyú récék tartózkodnak nálunk, télen azonban, amikor a szabad vizek országszerte befagynak és hó takarja a tarlókat, egyre több vendég érkezik az állatkerti nagytóra. Ezidén télen is hangos volt a tó jege a rengeteg látogatótól. Állandóan jöttek, kergetőztek, majd ismét felrepültek, egyszer-kétszer körberöpültek, aztán, mint a lecsapódó bombák vágódtak le arra a szabad kis víztükörré, amely a szikla tövében sohasem fagy be.

Az állatkertben szívesen látjuk a hivatlan vendégeket és terített asztallal kedveskedünk nekik. Télen úgyis elszenvedik a madárház környéke. A hideget nem bíró,

kényesebb melegéövi- és vándormadarak a fűtött házakba költöznek és a tó madárvilága szegényes lenne az idegen tőkésrécek nélkül. Nagy örömeinkre minden esztendőben a fagyos idővel pontosan, hűségesen megjelennek. A Dunáról, a Rákos-patakról, a pestkörnyéki állóvizekről húznak csapatosan téli menedékhelyükre, az állatkertbe. Érdekes, hogy ugyanazok a madarak, amelyek odakint, szabad területeken félenek, bizalmatlanok, abban a pillanatban, amikor az állatkert kerítése fölött átrepültek és a nagyító víztükrére ereszkedtek, a közönségtől jó falatokat váró szelíd állatkerti lakókká válnak. Csodálatos a madarak ösztönös megkülönböztető képessége; megérik, hol fenyegeti őket veszedelem és hol élhetnek nyugodtan, bántatlanul. Az állatkertben, a tóparton szorgalmasan látogatják az eleséggel telt tálat, veszekednek, majd megbarkoznak a házigazdákkal, s az ismerkedésnek bizony sokszor szerelem a következménye. Tőkésréceink vérfrissítéséről nem kell gondoskodnunk. Keltetőgéppel sem kell segítenünk szaporodásukat, mert a téli udvarlás folytatására tavasszal a közelben tartózkodó egyik-másik gácsér vagy tojó vissza-visszatér és házasságra lép téli vendéglátójával. A récek társadalmának szoros barátsága ilyenkor felbomlik, párokra szakadoznak és nászútra kelnek a kert területén. A közönség csodálkozik, hogy a fókátóban, a vízilómedencében, sőt még a nagysziklán és a sétatokon is, szorosan egymás nyomában úszkáló vagy tipegő récepárocskák találkozik. Amikor aztán a nászidő elmúlik, az újdonsült mamák kotlás céljára csendes, háborítatlan helyet keresnek. Az állatkert legeldugottabb zugát is megtalálják. A nagy- és kishizikla gyepel bélelt réseiben, mesterséges fészekodukban, sőt még a háztető csatornájában is láttunk már fészkeket. Nagy gondot okoz a tojóknak pelyhes kiskacsáit a tóra vezetni. Mulatságos látvány, amikor a sziklán épített fészekben kelt apróságok, anyjuk után igyekezve, legurulnak a meredekebb oldalakon, majd ijedtükben rettenetesen sipákolva, állnak megint talpra.

A folyók felszabadultak a jégpáncél alól, a földek fehér takaróját is elvitte már a koratavaszi meleg nap sugar. Az állatkert récevendégei elbúcsúztak, ámbár látogatóba vissza-visszatér még néhány. A nagyító jege sem tudja sokáig tartani uralmát, a diadalmas tavasz bevonul az állatkertbe is. A melegedő idő pedig becsalogatja a közönséget, hiszen a tavasz sehol sem olyan szép, mint a szabad természetben; az állatkert pedig az élő természetnek egy kis darabja.

Haller dr.

Az emu. A nagy futómadarak, másnéven rövidszárnyú-madarak, egy régebben kihalt madárcsalád maradványai. Főismertetőjegyük, hogy szárnyukban evezőtollak nincsenek. Mellcsontjuk nem tarajos, ezért laposmellű-madaraknak is nevezik őket. Általában igen nagy madarak, de tyúknagyságú fajok is vannak közöttük. A természetbúvárok a strucc-, a nandu-, az emu-, a kazuár- és a kiviféléket sorolják a laposmellű-madarak közé. A struccok Afrikában és Ázsia délnyugati részében honosak, a nanduk Délamerikában élnek, az emuk, a kazuárok, a kivik pedig Ausztrália, Új-Zéland és az ottani szigetvilág lakói.

Az emu (*Dromaeus novae-hollandiae* Lath.) hazája Ausztrália. Igen nagy madár. Egyes jól fejlett kakasok magassága csaknem két méter. Tollazatuk felül szürkésbarna, a tollak hegye fekete. Az egyes tollak keskenyek, hajlékonyak, finoman foszlottak. Hasuk szürke. Fejük két oldalán és nyakuk felső részén csupasz bőrük kék.

Fejük tetején és tarkójukon szőrszálakhoz hasonló fekete, merev tollak vannak. Láruk igen erős. A kakas hangja üres hordó kongásához hasonlít.

Az emu fogságban nem igényes és a hideget is elég jól tűri. Nyugodt természetű madár. Sohasem ugrándozik, nem futkos a nanduhoz vagy a strucchoz hasonlóan, ezért a látogatóközönség inkább az utóbbiak ketrece előtt időzik. Az emu fogságban szaporodik is, de mivel rendszerint januárban-februárban tojik, szűk téli szállásán nem szívesen kotlik. Az emutojások mesterséges

Emu. Denkstein Jenő felvétele.
Az állatkerti IX. fényképpályázaton vásárolt kép.

kikeltetése igen nehéz feladat. Elég eredményes kísérleteket mintegy tizenöt évvel ezelőtt Oroszországban folytattak. Néhány éve egy fiókat a budapesti állatkertben is sikerült géppel kikeltetniük. Az emu három-négy naponként tojik. Egy fészekben hat-nyolc tojás van. A világoszöld alapon kissé kiemelkedő sötétzöld erekkel sűrűn behálózott tojás súlya átlag hatvannyolc deka. Csak a kakas kotlik. A tyúk a fészken ülő kakas mellé tojja tojását, ez pedig lábával maga alá húzza. Állatkertünkben a kis emu a tojásból negyvenkilenc nap múltán kelt ki. Az emucsirkék — akár a vadmalacok — hátukon sötét- és világoszürkén csíkoztak.

Ausztráliában régen is sok emu volt. Számuk azonban rohamosan csökkent, ezért védelmükről már a múlt század végén szigorú törvénnyel gondoskodtak. Néhány évvel ezelőtt pedig szállításukat külföldre is korlátozták és befogásukat nehezen megszerezhető engedélyhez kötötték; de kipusztulásukat már a szigorú rendszabályok is aligha akadályozhatják meg. A bajon csak megfelelő védelmi terület kijelölésével lehetne segíteni.

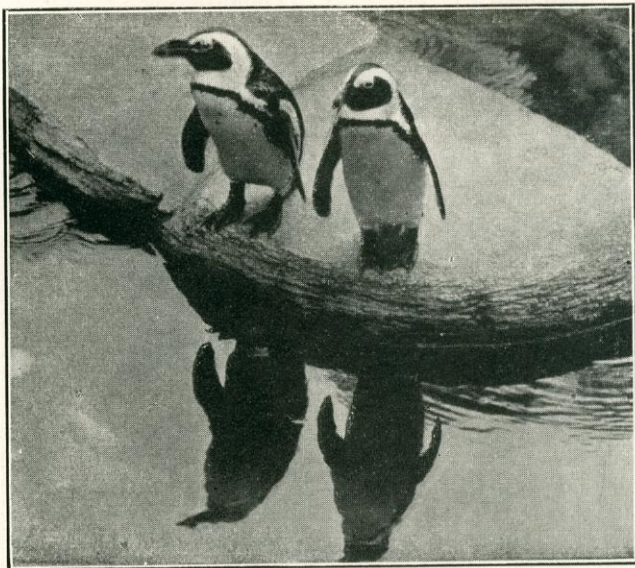
Szombath

A pingvinek. Állatkertekben a pingvineknek mindig sok a nézője, de a legtöbbje e kedves madarak életéről, hazájáról vajmi keveset tud.

A pingvinek csak a déli félgömbön honosak. A tizenhét ismert faj közül a délsarki szárazföldön csak alig három-négy faj található. A legtöbb faj a déli szélesség hatvanötödik és negyvenedik foka között él. Ausztrália és a Tűzföld partjain és a szigeteken a pingvinek helyenként tömegesen tanyáznak. Afrika délnyugati részén,

a Fokföldtől a Bálna-öbölíg terjedő partvidéken is él egy faj, egy másik pedig Csilében, Peruban található, sőt egy faj az egyenlítőn lévő Galapagosz-szigeteken honos.

Európai állatkertekbe a pingvineknek csupán négy-öt faja kerül. Fogságban legnagyobb számmal az Afrikából származó pápaszemes-pingvin látható, ezenkívül még a csilei Humboldt-pingvin és a tűzföldi magellán-pingvin

Pápaszemes-pingvinek. Cseh András dr. felvétele. Az állatkerti IX. fényképpályázaton vásárolt kép.

gyakori. Ezek mind kistermetű fajok. A nagyobbak sokkal ritkábbak, kényesebbek.

A pingvinek gondozása igen nehéz feladat. A meleget és a nagy hőváltozásokat nem tűrik. Külföldi állatkertekben az utóbbi időkben hűtőberendezéssel építettek számukra nyári férőhelyeket és a kényesebb fajokat egész nyáron a közönség elől elzártan, a hűtött helyiségekben gondozták. Hazánk forró nyarát még az edzett pápaszemes-pingvin is alig bírja, de húsz-luszonötfokos hideg telünk sincs inyére. Pedig ez a faj Németország kedvező fekvésű állatkertjeiben szaporodott is. A pingvinek számára megfelelő táplálék beszerzése is igen bajos dolog. A szabad természetben főképpen puhatestű állatokkal — lábasfejűekkel vagy polipokkal — táplálkoznak. Halat csak keveset fogyasztanak. Fogságban azonban csak halakkal táplálhatók. Az egyoldalú táplálkozás következtében emésztőszerveik igen érzékenyek, ezért a tengeri hálnak mindig frissnek kell lennie. Édesvízi hal pingvinek táplálására nem használható, de a négy napnál hosszabb ideig jegelt tengeri hal is bajt okozhat. Mennél messzebb van tehát az állatkert a tengertől, annál nehezebb benne a pingvinek ellátása és ennek megfelelően annál rövidebb ideig élnek.

Állatkertünkben hat évvel ezelőtt jól felszerelt férőhelyet építettünk a pingvineknek, táplálkozásuk azonban már akkor is sok gondot okozott. Egy-egy halküldemény szállítása öt napig tartott és nyáron a fele használhatatlanná vált. A háború kitörése után a helyzet még súlyosbodott, végül a brémai halszállítás megszűnt, később a jugoszláv viszály következtében a belgrádi szállítás is

elakadt, és állatkertünkben az utolsó pingvin is elpusztult. De külföldön sem sokkal jobb a helyzet, pingvin már csak alig egy-két helyen látható. A pingvinek behozatala a háború miatt mostanában nem lehetséges, sőt valószínű, hogy még hat-nyolc évvel a háború után sem kerülhet rá a sor, ezért közönségünk a feketefrakkos kedves madarakban még sokáig nem gyönyörködhet.

Szombath

A közönséges görény. Kisragadozóink közül a legismertebb, mert gyakran üti fel tanyáját lakóházak közelében. Baromfiólakba beszabadulva, súlyos károkat okoz. A legtöbb helyen erősen üldözik. Sok kerül élve fogságba. A tapasztalatlan fiatalok a legegyszerűbb csapdába is beleesnek. Talán az említett körülmény teszi érthetővé, hogy gyakran kapunk görényt ajándékba. A fogságot hamar megszokja, nagyon megszelidül, sőt még hasznót is hajt, mert a benne levő vadászszenvedélyt kihasználva, könnyen betanítható patkányfogásra. Állatkertünknek jelenleg két görénye van. Az egyik befogott vad példány, a másik pedig a vad és tenyésztett vadászgörény keresztezéséből származó ivadék. A két görényt együtt tartjuk, megkülönböztetni még az avatatlan számára is könnyű, mert a vad példány kisebb termetű, sötétebb színű, fekete orrú és gyors mozgású. A keresztezett példány sokkal világosabb színű, legfeltűnőbb orrának világos színe, továbbá ügyetlenebb mozgása. Mind a kettővel fogattunk patkányt. A kísérletek jó eredménnyel jártak, mert amint a patkányt meglátták, vad dühvel megtámadták és pillanatok alatt végeztek vele. Érdekes megfigyelni, hogy a patkány mennyire tudatában van a veszély nagyságának. A kibocsátott patkány, amint megpillantotta a görényt, éktelen visításba kezdett

Vadászgörény és közönséges-görény keresztezéséből származó ivadék. Hölzel Gyula felvétele.

és minden esetben menekült, pedig sokszor a patkány majdnem olyan nagyságú volt, mint a görény. Sajnos, az állatkert területe olyan nagy, hogy a görényeket, még ha szelídek is, nem tudnánk kibocsátani patkányfogás céljából, mert útjukat nem tudnánk ellenőrizni és így a görények elvesznének. Itt kell megemlékeznünk a fehér vadászgörényről, amelyet a közönséges vad-görény világosabb változatából tenyésztettek ki. A

vadászgörényt főleg üreginyulak vadászatára használják. Vadászat előtt kis csengőt akasztanak a nyakára, hogy így útját ellenőrizni tudják, szájára pedig szájkosarat tesznek, hogy megakadályozzák a nyulak elfogásában. Az így felszerelt görényt a lyukba bocsátják, az eredmény meglepő, mert a nyulak féltükben pillanatok alatt elhagyják földalatti búvóhelyeiket és így a vadász könnyű prédájává lesznek. A görény vérengző-természetű, bátor, megszorítva a nála erősebb ellenséget is megtámadja. A farka tövében levő bűzmirigyeit csak a legvégső esetben használja. Érdekes tapasztalat, hogy a görény kígyóméreggel szemben ellenálló. *Lenz* megfigyelései szerint a keresztesviperával összetett görény minden esetben megölte a viperát, a nélkül, hogy őt különösebb baj érte volna, pedig a küzdelem hevében őt is több harapás érte. A görény bundája, ha nem is olyan sűrű, mint a nyesté, mégis keresett. A legjobbak a hollandi, bajor-felföldi és északnémet-oroszországi prémekek. Csekélyebb értékűek a magyar és lengyel, legkevesebbet pedig az oroszországi görény-prémekek érnek.

Szabó Ferenc dr.

AZ IFJÚSÁGNAK

A CINKECSÁRDA.

Írta: **Láng Rezső.**

Éppen ellentéte a budakörnyéki kiskocsmának, az úgynevezett »zöld vendéglő«-nek. Abba ugyanis csak nyáron özönlik a pesti közönség, ha már nagyon erőt vett rajta a természethez való visszatérés vágya, és szeretne egy kicsit külsőleg is, belsőleg is, de mégis inkább belsőleg megázni. Mert rendszeren kijut mind a kettőből. De a belsőből biztosan, s ennek kedvéért vállalja a külsőt is. Hiába, meg kell fizetni minden élvezetért! Pénzzel is, eggyébbel is.

Az én csárdámat más fából faragták. Nyáron alhatik a csapláros, mert ha meleg van, ha süt a nap, ha esik a jó aranyeső, ha zivatar tördeli az ágakat, vendégei bizony csak odakint maradnak a természetben. Télen ellenben bevonulnak az emberlakta helyekre, a városba, a falvakba, bekopognak a csárdába: — Azt a kutya-fáját, mi lesz már azzal az ebéddel?

És addig duhajkodnak, addig kopogtatják az ablakot, amíg meg nem jelenik a csárdás jófajta olajos magvakkal, faggyúval, szalonnával, dióbéllel, miegymással, csak éppen borral, sörrel nem, mert ezek a duhaj vendégek nem inni, csak enni akarnak. Ezt is csak azért keresik a csárdában, mert odakint az irígy hó meg a jég elzárt előlük minden ételmet, s ha a csárdás meg nem könyörül rajtuk, bizony éhen vesznek.

Hála Istennek, a csaplárosra nem illenek *Petőfi* szavai, »mogorva vén ember itt a csapláros«, sőt inkább olyan szeretettel várja kis vendégeit, amilyennel csak rég nem látott édesgyereket szoktak várni, s amint az első jelentkezik, szalad is már, hogy a duhaj vendég ne verje be az... ablakot?... Nem; csak buksi fejét a kemény ablaktáblán. Persze, nincs mindjárt kéznél minden fínomság, de egy kis zsír mégis csak akad az éléstárban. Igaz, hogy zsírjegyes világot élünk, s az a kevés,

ami van, csakugyan kevés, de — édes Istenem! — nem lehet azokat az apró testecsskéket kihűlni hagyni, és hát mit számít az a kanálnyi zsírocskák! Mi jutna belőle egyre, ha belekerülne az ételbe? Régi dolog már az, ha a kevésből elvesznek valamit, megint csak kevés marad, ezért voltaképpen nem változik semmi. Aztán, ha arra gondol, mennyi meleget fejleszt az a pötty zsírocskák a még pöttyebb testecskekben, úgy érzi, neki nincs is rá szüksége, mert máris meleget érez szíve környékén. Sokkal, de sokkal jobban melegít az a kis zsír, ha éhező kis gyámoltalanok eszik meg. Hiába, az anyaszív anyaszív marad akkor is, ha nem saját gyerekéről, hanem csak egy kis cinkéről van szó!

A csapláros tehát nem mogorva vén ember, az asztal is mindig bőven terített, úgyhogy minden vendégnek bőségesen jut mindenből. Ebben tehát nincs hiány. A baj csak az, hogy a vendégek nagyon duhajok. Anynyira azok, hogy már-már csúffá akartam tenni őket azzal, hogy felírom a cinkecsárda homlokzatára: *Csárda a duhaj cinkéhez.* Nem is tudom, hogyan került ide, a nyugati határszélre ez a duhajkodó népség. Néha szinte gyanakszom, hogy nem idevalók, hanem valahonnan a Nagy-Alföldről jöttek ide »summás« kertmunkásoknak. Olyanformán, mint például a mezőkövesdiék vagy a csongrádi kubikusok. Mondom, erősen gyanakszom rájuk, mert valahányszor megjelennek a csárdában, mindjárt Szabolcska versére kell gondolnom:

»Ha ez a csárda a Tisza partján volna:
Arról a leányról kevesebb szó folyna,
Az is, ami folyna, tudom, másként folyna,
S idebent azóta csak egy legény volna!«

Mert hát ezeknek is mindig szűk a csárda. Elférne benne akár valamennyi, de nem! Olyanok, mint egy *Rózsa Sándor* vagy egy *Patkó Bandi*. Mindjárt verekednek, mihelyt nem lehetnek egyedül a csárdában. Ha valamelyikük beszállt a csárdába, oda ne jöjjön ám senki cinkéfia, még legkedvesebb cimborája se, mert rögtön bicskára kap. Azaz... persze, bicskája nincs. De akármiibe fogadok, ha volna, hát előrántaná. És hogy nincs, annak csak az lehet az oka, hogy nincs csizmája, s ezért csizmaszára sincs, amelybe beledughatná, meg zsebe sincs, mert ezt — máskülönben tökéletes ruhájáról — lefelejtette a szabó. Csak azon csodálkozom, hogy ez a duhajkodó népség még nem növesztett magának olyan bicskát, amilyen a harcias libucnak van. Az már igen! Azzal lehetne verekedni!

De ha bicskája nincs is, van hegyes csőröcskéje, amellyel csipni, s van két szárnya, amellyel ütni lehet. Legény ő a csárdában így is. Csak rá kell nézni, amikor csőröcskéjét fenyegetően eltátja, szárnyát harciasan nyitogatja. Nem hiába magyar cinke, nagyon jól tudja, hogy a lélek, a lendület fontos minden támadásnál. Ez pedig benne van.

Ilyenformán közönséges látvány, hogy hat-nyolc éhes cinke nézi a fáró! a sok jó falatot, mialatt egyik társuk irígyen tömi magába a meleget adó zsírocskát. Jó nagyokat lehet belőle csipni. Eszi is ám, de mégsem annyira buzgón, hogy közben meg ne fenyegetné a többi szárnyával, csőrével, ha valamelyikük netán oda akarna szemtelenkedni. Jutna valamennyinek bőven, el is férne valamennyi, de hol maradna akkor a virtus!? Hát ilyen duhajok.

Az olajos magvakon még könnyebben megosztoznak. Ezeket ugyanis nem lehet csak úgy egyszerűen falni, előbb fel kell őket törni. Ehhez a művelethez azonban

okvetlenül egy himbálódzó, vékony gallyacsákára van szükség. A cinke — csak úgy röptében — kikap egy magot a kis vályúból és egy vékonyka gallyra repül vele. Ott aztán ügyesen a markába veszi, odaszorítja a gallyhoz, picinyke csőrével addig kopácsolja, amíg fel nem törik. A többi már könnyű; csak le kell nyelni a jó olajos belet!

Bájos látvány, amikor egy csapat cinke támadja a magos vályucskát. Mintha csak valami ügyes bohóc játszanék tarka-barka toll-labdákkal, úgy szállnak állandóan fel-alá a pöttöm madárkák. Mire az első végez a maga zsákmányával, a többinek bőven van ideje arra, hogy ugyancsak kicsípjén magának egy magot. Aztán kezdődik a játék újból, addig-addig, amíg valamennyi le nem csillapította mardosó éhségét. Akkor aztán egyszerre — huss! — elvillan az egész csapat, hogy helyet adjon egy másiknak.

Mert jönnek ám! Nemcsak csapatosan, hanem egyenként is. Hol egy kéksapkás, hol meg egy fekete-sapkás apróság. Olyan kicsinyek, hogy az ember szinte nem tudja elképzelni, hol fér el a madár a parányi toll-csomóban. Ezek már nem duhajkodnak. A kéksapkás cinege is, a barátcinege is — ez a feketesapkás apróság — érzi, hogy hatalmas rokonokkal, a széncinkével nem veheti fel a küzdelmet, s ezért szerényen meghúzódik, amíg rá nem kerül a sor. Még egymással is megférnek. Nem olyan duhajok, mint a hatalmas rokon.

Hatalmas! Egy cinkére ilyet mondani, hogy hatalmas!.. Kérem, kérem! Cinkéknél más mértékkel mérnek, mint nálunk, embereknél. A kéksapkás és a barátcinegéhez képest a széncinke, igenis, hatalmas, mert jóval nagyobb és sokkal erősebb náluk. És tudatában is van erejének, különben nem lenne olyan duhaj verekedő. Olyanforma lehet köztük az arány, mint a pehelysúlyú és a nehézsúlyú öklözők között. Tessék csak megkérdezni az előbbieket, szívesen kikötnek-e az utóbbiakkal!.. Nahát! Ne tessék a kis betyárokat lebecsülni, mert a maguk fajtája közt, igenis, nagyon hatalmasak. És még valamit megsúgok, de ezt már csak nagyon halkán: különben, sokkalta különben még embernek is, mint amilyen például az ember volna cinkének. Mert igaz ugyan, hogy hatalmaskodnak, duhajkodnak, de csak addig, amíg jól nem laktak. Akkor aztán átengedik a teret a gyengébbnek. Az ember ellenben ráülne az egészre, s amíg erővel bírná, nem engedné oda a gyengébbet, még akkor sem, ha magának már nem volna szüksége az élelemre. Aki nem hiszi, nézzen csak körül egy kicsit a világban! Bizony, megérem még azt is, hogy egyikünk-másikunk majd resteli, hogy... nem született cinkének, mert akkor nem kellene annyit szégyenkeznie a saját fajtája miatt. Jó néha egy kicsit ilyesmire is gondolni, mielőtt lemosolyognák az állatot.

De térjünk vissza csak csárdánkba! Éppen jókor jövünk, mert szokatlan vendéget látunk benne. Olyan nyugodtan falatozik, mintha kivüle nem volna más a világon. Pedig hát ott vannak ám a fán a duhajok is. De mintha egy kis félsz bujkálna bennük. Izegnek, mozognak, izgatottan tárgyalnak valamit, egyik-másik oda-odalendül a csárda elé, de mindjárt visszafordul. Pedig a vendég nem berzenkedik, csak éppen a fejét emeli fel. Furcsa legény, azt meg kell hagyni. Ruhája határozottan szép, csak éppen a frakkja szárnyát szabta egy kicsit rövidre a szabó, úgyhogy inkább »spencerhez hasonlít. Annál hosszabb ellenben a csőre. Határozottan tiszteletet parancsoló csőr. Valóságos »Cyrano-

orr«. És milyen hegyes! Nem, ezzel nem tanácsos ki-kezdeni, mert szelíd legénynek látszik ugyan, de ha meg talál haragudni. . .

Biztatják egymást keményen a duhajok: — Ugyan ne félj tőle! Ezt is csak tojásból költötte anyja. Aztán nem is lehet valami nagyon ügyes. Nézd csak, milyen kurta kis farka van! Lehet is az ilyen farkkal becsületesen repülni!.. Vágj hozzá!

— Majd bolond leszek! Úgy ellátná bajomat, hogy egész életemben arról koldulnék. Nem látod a csőrét?.. Hiszen, ha csak a farkával kellene szembeszállnom, nem ijednék meg tőle, de ezzel a csőrrel nem kezdek ki. Nem én! Egyáltalában csodálom, hogy ilyesmire biztatsz, holott tudhatnád, kivel van dolgunk. Vagy nincs szemed?.. Nem láttad még, ahogy a fán csúszkálva a kérget feszegeti azzal a veszedelmesen hegyes, erős csőrével?.. Azt sem láttad még, amikor a mogyorót feltöri?.. Vagy amikor a gubacsból szedi ki a darazsat?.. Ha olyan nagy legény vagy, hát csak rajta, ne biztass mást, hanem menj magad fejjel a falnak!

— De mi lesz tekintélyünkkel?.. Végül majd oda-jutunk, hogy a kéksapkás népség meg a többi egyszerűen fittyet hány.

— Bánom is én a tekintélyt. . . Különben is könnyű rajta segíteni. Megállj csak!.. Adj' Isten! Node ilyen meglepetés! Hát kedves Csúszka szomszéd úr is el-látogatott törzskocsmánkba?.. Mondtuk már magunk közt, hogy meg kellene egyszer hívni. Hát ilyen öröm ér bennünket, hogy hivatlanul is eljött!.. Mit szól a konyhához?.. Ha jönak találja legyen máskor is szerencsénk!

— Milyen okos vagy! Most aztán verekedni sem kell, a becsület is megmarad.

— Meg bizony! Mert hát — nem tudom, észre-vetted-e — ugyancsak megmondtam neki a magamét. Az orrára dörgöltem, hogy hivatlan vendég. Ebből aztán tudhatja, hol a helye. . . Már megy is! Most pedig én következem, de ne merj háborgatni, különben meg-mutatom, hogy az én csőröm sem tompult még el!.. Neki is megmutattam volna, ha még sokáig itt lebzsel. Csak nem akartam, mert láttam, hogy nagyon éhes szegény feje. Miért ne adjunk feleslegünkéből, ha van?

Hát ilyenek ők, a kis duhajok. Amilyeneknek a jó Isten megálmodta őket. Hiba van bennük is, de kell is lennie. Avagy ők is olyan tökéletesek legyenek, mint Teremtőjük?.. Ugy-e, ez nem lehetséges. Aztán kell is az a kis duhajság, mert jaj, mi lenne, ha minden teremtmény csupa jóság volna!

Azt hiszem, unalmas lenne az élet. Nagyon jól tudta az Alkotó, mit miért oltott belénk. De a csárdacímert — ha Isten éltet — mégis elkészítem. Hátha még szívesebben jönnek majd, ha látják:

Csárda a duhaj cinkéhez.

Még gyaluforgácsot is akasztok rá!

**Csak szerkesztőségünknek
megküldött könyvet ismertetünk.**

**Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.**

Felelős kiadó: Nadler Herbert
Budapest székesfőváros házi nyomdája — 33710
Felelős vezető: Klemm Árpád